

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 15.10.2021
Published /Yayınlanma 30.12.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Gocuk, Y. (2021). Fener Rum Ortodoks Patriği Dimitrios dönemi 1991 yılı siyasi olayları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(77), 3060-3071.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2845>

Dr. Yusuf GOCUK

<https://orcid.org/0000-0002-2502-9323>

Galatasaray Üniversitesi, Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı, İstanbul / TÜRKİYE

FENER RUM ORTODOKS PATRİĞİ DİMİTRİOS DÖNEMİ 1991 YILI SİYASİ OLAYLARI*

THE POLITICAL EVENTS OF THE PERIOD OF THE GREEK ORTHODOX PATRIARCH OF THE PHANAR DIMITRIOS IN 1991

Issue/Sayı: 77

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

Bu çalışma Fener Rum Ortodoks Patriği Dimitrios'un ölümü öncesinde 1991 yılında yaşanan çalkantılı siyasi olayların incelenmesi üzerinedir. Çalışmanın amacı Patrikhaneye yönelik kaygıların ve güvensizliğin inşasında tarihsel tecrübeler ve yaşanmışlıklara bağlı olarak, tarafların taşıdığı kırılma noktalarının rolünün ortaya konulmasıdır. Tarihin en eski kurumlarından Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, Doğu Roma ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde yüksek korumaya mazhar olmuştur. Türkiye'nin kurucu belgesi Lozan Antlaşması ile birlikte ulusal ve uluslararası tartışmaların odağında yer almaktan kurtulamamıştır. Türkiye ve Yunanistan'ı taraf yapan anlaşmazlıklarda çıkartılan faturaların önemli bölümü Yunanistan'da Batı Trakya'daki Türk azınlığa ve Müftülüğe, Türkiye'de ise Rum azınlığa ve Patrikhaneye adreslenmiştir. Lozan'dan bugüne geçen neredeyse bir asırlık süreçte tarafların talepleri dönemlerin koşullarına göre kimi zaman dönmüş kimi zaman da içeriğini muhafaza etmiştir. Sorunların çözülmesine ilişkin tarafların talep repertuarı yetkililer tarafından politik iktidarlara bazen direkt bazen de dolaylı aktarılmıştır. Patrikhanenin talep repertuarı kurumun imparatorluklar döneminde sahip olduğu siyasi, hukuki ve dinî rolünün kapladığı alanın Lozan'la kurgulanması sırasında tek dinî işleve daraltılmasından ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet dönemi boyunca taraflar Mübadele Sözleşmesi, Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası, 1934 Trakya Olayları, Yirmi Kur'a İhtiyatlar Olayı, 1942 Varlık Vergisi, 6-7 Eylül 1955 Olayları, 1964 Sürgünü gibi tarihsel kırılımlara politik aklın lokomotifliğinde tanıklık etmiştir. Bu olayların son ikisine şahit olan Heybeliada mezunu Patrik Athenagoras'ın halefi olarak göreve gelen Dimitrios'un patriklik dönemi nispeten sessiz ve sönük geçmiştir. Fakat Dimitrios döneminin son yıllarında yaşanan Patrikhane hizmet binasının restorasyonu, sonuçları bakımından yankı uyandıran Amerika Birleşik Devletleri gezisi ve Patrikhane binasının aşırı milliyetçi Türkler tarafından kuşatılması konuları, ulusal ve uluslararası mecralarda fazlasıyla yer bulmuştur. Cereyan eden siyasi olaylar karşısında muhatapların güvenlik ve tehdit algısının ne denli hızlı dönüştüğü, derin endişeleri ve güvensizliği hızla inşa ettiği müşahede edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, Dimitrios, Talep Repertuarı, Batı Trakya.

ABSTRACT

This study is about examining the turbulent political events that took place in 1991 before the death of Greek Orthodox Patriarch of the Phanar Dimitrios. The aim of the study is to reveal the role of the fragilities of the parties, depending on historical experiences and cases in the construction of concerns and insecurity towards the Patriarchate. As one of the ancient institutions, Greek Orthodox Patriarch of the Phanar was highly protected in the era of Eastern Roman Empire and Ottoman Empire. Since the Treaty of Lausanne, Turkey's founding document, it has been at the center of national and international discussions. A significant amount of the bills on the disputes involving Turkey and Greece were submitted to the Turkish minority and the Office of Mufti in Western Thrace in Greece, and to the Greek minority and the Patriarchate in Turkey. In almost a century from Lausanne, the demands of the parties have sometimes transformed based on the conditions of the time and sometimes been preserved. The demands of the parties regarding solving the problems have been transferred to the people in power directly and indirectly. The demand repertoire of the patriarchate emerged from the narrowing of the political, legal and religious role

* Bu çalışma, Dr. Yusuf GOCUK'un Prof. Dr. Levent ÜRER'in danışmanlığında hazırladığı "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin 'Talep Repertuarı'nın İnşasında Bartholomeos Dönemi" isimli doktora tezinden türetilmiştir

of the institution during the imperial period, to a single religious function during the construction of Lausanne. During the Republican period, the parties witnessed historical breakdowns such as the Exchange Convention, the Citizen, speak Turkish! campaign, the 1934 Trakya events, the incident of the Twenty Classes, 1942 Wealth Tax, 6/7 September 1955 Riots, the expulsion of Istanbul Greeks in 1964. Dimitrios era, who took office as the successor of Patriarch Athenagoras, a graduate of Heybeliada and who witnessed the last two of these events, was relatively quiet and dull. However, the repair of the Patriarchate building in the last years of the Dimitrios period, the eventful United States trip and the siege of the Patriarchate building by the ultranationalist Turks were widely covered in national and international media. It has been observed how quickly the perception of security and threat of the interlocutors transforms in the face of the current political events, and how quickly they build deep concerns and insecurity.

Keywords: Greek Orthodox Patriarch of the Phanar, Dimitrios, Demand Repertoire, Western Thrace.

1. GİRİŞ

1948 ila 1972 yılları arasında Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinde görev yapan Patrik Athenagoras, Vatikan kilisesi ile ilişkilerde Papa VI. Paul ile tarihsel toplantılara imza atmıştır. Ruhani lider, 1972 senesi temmuz ayında Heybeliada Ruhban Okulunu ziyareti sırasında kaza geçirmiş, düşme neticesinde felç olarak yaşamını yitirmiştir (Macar ve Benlisoy, 1996). Patrikhaneye “uluslararası saygınlık ve meşruiyet” kazandıran (Akgönül, 2005) Patrik Athenagoras, bilhassa döneminde yaşanan Kıbrıs olaylarında sessiz kalması nedeniyle eleştirilerin odağında olmuştur. Patrikhane ve Ortodoks camiası bu kaybın üzüntüsünü içine kapanarak derinden yaşamıştır. Patriğin hayatını kaybetmesinin akabinde Patrikhanenin Türkiye’de hayatına devam etmesi, münakaşaları tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. Bir taraftan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Alparslan Türkeş, diğer taraftan Türk Ortodoks Patrikliği ruhani lideri İkinci Papa Eftim (Dr. Turgut Erenerol) İstanbul’da basın mensuplarına yaptıkları açıklamalarda Patrikhane hizmetlerinin Türkiye dışına taşınması ve Türkiye’deki varlığının sona erdirilmesini talep etmişlerdir (Şahin, 1999). 1972 senesinin 16 Temmuz’unda yapılan seçimlerin öne çıkan adayı Kadıköy Metropolit Meliton seçilememiştir. Beklenenin aksine Gökçeada ve Bozcaada Metropolit Dimitrios Papadopoulos Sen Sinod’da Dimitrios I (Akgönül, 2005) ismi ile on iki oy alarak yeni patrik olmuştur (Macar, 2003). Patrik yeni görevine başlar başlamaz ilkin Patrikhane özel bürosunu kurmuş, sorumluluğunu ise Bartholomeos’a vermiştir (Arhondonis, 2006).

1971 senesinde Türkiye’de yerleşik eğitim kurumlarına ilişkin yapılan hukuki bir düzenleme Heybeliada Ruhban Okulunu da kapsamıştır. Mevzuatın yürürlüğe girmesi sonucunda dinî eğitim kurumunun teoloji kısmının kapanması (İnci, 2007) ile 1974 senesinde yapılan Kıbrıs Harekâtı vb. siyasi olaylar Dimitrios devrinin etkisiz olmasına sebebiyet vermiştir (Macar, 2003). Ancak sakin seyreden dönemin aksine son yıllar bir hayli hareketli geçmiştir. Neredeyse elli yıldır onarılmayı bekleyen Patrikhane hizmet binasının restorasyonu, Türkiye 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın kolaylık sağlaması ile tamamlanabilmiştir. Patrik Dimitrios çalkantılı geçen ABD gezisi ile ne kendi Ortodoks cemaatine ne de ruhani lideri olduğu kurumun bulunduğu ülkesinin yetkililerine yaranabilmiştir. Yaşanılan olaylar henüz unutulmadan bu defa Batı Trakya’daki müftülerin seçim ve atama yöntemindeki işleyişin tepkiye dönüşmesi ve gerginliklerin Patrikhaneye sıçraması tansiyonun yeniden yükselmesine neden olmuştur. İlerleyen yaşının ve bu üzücü olayların etkisiyle yaşamını yitiren Dimitrios’un yerine Yakovos’un iddialı halef olma çabası ve Atina’da görevli Basın Ataşesi Yardımcısı Çetin Görgü’yü 17 Kasım Örgütü’nün katletmesi Patrikhanenin son otuz yılında öne çıkan gündem maddeleri olarak tarihe geçmiştir. Seçilen bu tarihi örnekler betimlenerek çalışma kapsamında sunulmuştur. Patrikhaneye yönelik endişelerin ve şüphelerin ne denli hızlı dönüştüğü, tarihsel kültürel hafızaya bağlı olarak taraflar arasındaki güvenin kolayca aşımaya uğradığı, küçük bir kıvılcımın geri dönüşü olmayan hasarlara yol açmasının işten bile olmadığı bir duruma gelmesinde rol oynayan saikler nedir sorusu çalışmamızın temel problemiğidir. Sorunun cevabına ışık tutması beklenen odaklanma, Patrik Dimitrios’un yaşamının son döneminde ulusal ve uluslararası aktörler ile medyanın tartıştığı, taraf olduğu veya tanıklık ettiği olaylara ilişkindir. İlki uzun yıllar bürokratik katılığa takılan, ancak izni verilmeyen Patrikhane hizmet binasının restorasyonunun yapılabilmesidir. İkincisi Dimitrios’un gerginliklerle dolu ABD seyahatidir. Üçüncüsü Batı Trakya’daki yaşananların tetiklediği Patrikhanenin aşırı milliyetçiler tarafından kuşatılması olayıdır. Sonuncular ise Türk basın ataşesine suikast düzenlenmesi ile Yakovos’un adaylık iştiağıdır.

2. PATRIKHANE HİZMET BİNASININ TADİLATI

21 Eylül 1941’de meydana gelen devasa yangında tamamen yok olan Fener Rum Patrikhanesi idari ve yönetim birimlerinin tadilat çalışmaları 1987 senesi Nisan’ında Yüksek Mimar Aristidis Pasadeos idaresinde yürütülmüş ve kısa zamanda bitirilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nin önceki başkanlarından Jimmy Carter’ın 1985 senesi yazında İstanbul’a geldiğinde Patrikhaneye yaptığı ziyaretinin ardından yanar binanın restorasyon çalışmalarının başlamasına ilişkin kulis çalışmaları hızlandırılmıştır. Devrin İstanbul Belediye Başkanı Bedrettin Dalan’ın 1986 senesi Kasım’ında tadilat

meselesine yönelik Cumhuriyet gazetesine yansıyan söylemlerinde; Patrikhanenin restorasyonu talebiyle başvurulduğu, idari yapının tekrar inşasına yönelik izin Dışişleri Bakanlığında alındığı, böylelikle çizilen plan ve projelerin tetkik edilmesini müteakip yenileme çalışmalarının başlatılmasının belediye tarafından onaylandığı hususu aktarılmıştır. Doğrusu Patrikhane idari yapısının her şeyiyle yanarak yok olması sebebiyle görünürde tadilatı yapılacak bir taşınmazın olmadığı, sadece Patrikhane tarafından sahip çıkılan bir bağ-bahçe şeklinde bir toprak parçası olduğu, bu nedenle yapının yangın öncesi fotoğraflarından faydalanılarak dört bin metrekare saha içinde konumlanmış, üç katın birbirinden geçişi bulunan A, B, C ve D bloklarının oluşturduğu bir bina biçiminde tadilatının yapıldığı ve altı milyar lira civarında bir bedele tamamlandığı ifade edilmiştir.

Kuzey ve Güney Amerika Ülkeleri Başpiskoposu Yakovos 1985 senesinde Türkiye Başbakanı Turgut Özal'ın vermiş olduğu izin sayesinde Türkiye'ye giriş yapabilmıştır. Cumhuriyet gazetesine verdiği beyanatta Patrikhane tadilatının onaylanması halinde Amerika Birleşik Devletleri Kongresinin Ermenilere yönelik soykırım iddiasından müteakip tasarısının engellenmesi için çaba gösterileceğini zikretmiştir. Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Amerika'da yerleşik Yunan uyruklular için bir ana kilise hüviyetinde olduğu ve ABD'nin Türkiye'ye ilişkin düşüncelerinde önemli rol oynadığının altını çizmiştir (Tavşanoğlu, 1989). Büyük yangının yarattığı tahribatın ardından hizmet binasının restorasyonuna ilişkin girişimlere Türk hükümetleri uzun süre geçit vermemiştir. Siyasi iktidarlar tarafından izin verilmeme nedeni olarak karşılıklılık ilkesi kapsamında Yunan tarafının Batı Trakya'da yerleşik Türk-Müslüman azınlığın benzer projelerine rıza göstermemeleri biçiminde değerlendirilmiştir. Ancak Dimitrios döneminin Patrikhane özel bürosu başkanı Metropolit Bartholomeos, Patrikhane hizmet binasının tadilatının yapılmasında o devrin Başbakanı Turgut Özal'ın iyi niyetli olmasının ve açık görüşlü karakterinin etkisinin altını çizmektedir. Bu durumun da Türkiye'deki dinî özgürlüğün bir göstergesi olarak telakki edildiğini aktarmıştır (Erdamar, 1989).

16. asırdan yangın zamanına ulaşan Fener Rum Patrikhanesi ahşap binası, 17.12.1989'da düzenlenen bir dinî törenle 48 yıl aradan sonra yapılan restorasyonunun ardından tekrar hizmet vermeye başlamıştır. On üç Ortodoks kilisesi yetkilisinin aralarında olduğu bin beş yüzden fazla davetli Saint George Patrikhane kilisesinde Patrik Dimitrios I'in yönettiği ayine iştirak etmiştir. Turizm Bakanı İlhan Aközüm ile birlikte bir Türk heyeti de Patrikhane hizmet binasının açılışına katılmıştır. Bu durum siyasal elitin Patrikhaneye yönelik o devirdeki olumlu yaklaşımını göstermektedir. Patrik Birinci Dimitrios açılış konuşmasında, törende yer alan iş insanı Panayiatıs Angelopoulos'ın desteği ile hizmet binası restorasyonunun gerçekleştirildiğinin bilgisini vermiştir. Söz konusu yapının hizmet vermeye başlamasının Türkiye ve Yunanistan arasındaki ikili ilişkilerin güçlenmesine olanak sağlayacağına ilişkin inancını paylaşmıştır. Neredeyse elli yıldır onarılmayı bekleyen Patrikhane hizmet binasının Patrik Dimitrios döneminde tamamlanmış olması Ortodoks camiayı sevindiren bir gelişme olmuştur. Ancak altı ay sonra ABD gezisi esnasında yaşananlar Dimitrios'u ziyadesiyle üzen ve yoran hadiseler olarak kayıtlara geçmiştir.

3. DİMİTRİOS'UN ABD ZİYARETİNİN YANKILARI

Fener Rum Ortodoks Patriği Dimitrios 1990 senesinde, 2 Temmuz günü başlayan ve 29 Temmuz gününe kadar süren 27 günlük ABD seyahatini gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretten hemen hemen üç hafta önce Yunanistan Başbakanı Konstantin Miçotakis'in aynı ülkeyi ziyareti söz konusu olmuştur. Dimitrios'un yolculuğu için Yunanistan Hava Yollarına ait özel bir uçak tahsis edilmiştir. Patriğin gezisi, Apoyevmatini gazetesi tarafından Patrikhanenin ekümenikliğini ortaya koyan ve Patriğin, Roma'daki Papa ile eş düzey gören bir resim şeklinde yorumlanmıştır. Bütün Hristiyanlar için bir araya gelmenin ve dışarıya açılmanın bir gayreti biçiminde değerlendirilmiştir (Apoyevmatini, 1990).

Associated Press (AP), Patrik Dimitrios'un Amerika Birleşik Devletleri ziyaretinin öncesinde Ankara'nın bu temaslardan "rahatsızlık" duyduğunu ileri sürmüştür. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Murat Sungar tarafından 27 Haziran günü verilen demeçte "*Fener Rum Patrikhanesi, Rum Ortodoksların dinî ve ruhani işlerini kanunlara uygun olarak yürütmekle görevli, dinî bir Türk Kurumudur*" (Balan, 1990) ifadesi ile memnuniyetsizliğin dile getirildiği ve kamuoyu ile paylaşıldığının altı çizilmiştir.

Patriğin Türkiye'den ayrılışı sırasında Atatürk Havaalanında yapılan yazılı açıklamasında; Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunulacak zaman dâhilinde buradaki Ortodoks cemaat ile temaslarda bulunulacağı bilgisi paylaşılmıştır. Ek olarak Amerika Birleşik Devletleri lideri George Bush ile sonrasında BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar ile görüşüleceği ve Patrikhaneye bağlı Washington'daki Başpiskoposluğun otuzuncu toplantısına katılacağı ifadeleri yer almıştır. Ziyaret öncesi Türkiye'den yöneltilen eleştirilere cevap olarak Patrik Dimitrios'un, önceki seyahatlerinde

olduğu gibi bunda da Türkiye'den barış, iyi niyet ve sevgi taşıyan bir ruhani olarak seyahate koyulduğu vurgulanmıştır. Patrikhanenin dinî ve manevi vazifelerle iştigal ettiği, yolculuğun siyasi bir amaç taşımadığı, buna rağmen izah edilenin haricinde aksini ileri sürenlerin, ABD ziyaretinin farklı bir yönü olduğu iddiasında olanların Patrikhanenin düşüncesini yansıtmadığı ısrarla savunulmuştur. Devamında Patriğin yüce Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" şiarını her daim kalbinde ve dudaklarında taşıdığına yer verilmiştir. Atatürk'ü tüm yönleri ile benimseyip aktarmaya çalıştığı, bütün dünyada ve bilhassa Avrupa'daki zamanın koşullarının bu ideali doğruladığı ve bunun sonsuzluğa ulaşacağına ispatının yapıldığı hususlarına gönderme yapılmıştır (Anadolu Ajansı, 1990).

Kuzey ve Güney Amerika Rum Ortodoks Kiliseleri Başpiskoposu Yakovos'un 5 Temmuz 1990'da düzenlediği basın toplantısında dile getirdiği "Ekümenik Patrik Dimitrios'un Amerika Birleşik Devletleri ziyareti, Fener Patrikhanesinin meselelerinin uluslararası platforma getirilmesinin temeli olacaktır." (Dall, 1990) ifadesi sonraki senelerde AB ve ABD'nin Patrikhane sorunlarına karşı hassas olacağına bir işareti gibidir. Haberin Ethnos gazetesinde yer alan satırlarında, Patrik Dimitrios'un bütün Hristiyanlar nezdinde "ekümenik" karakterde değerlendirildiği vurgulanırken Türkler için yalnız İstanbul'da yerleşik Rumların ruhani lideri olarak görüldüğüne işaret edilmiştir. Apoyevmatini gazetesi ise, Yakovos'un Yunan basın mensuplarına verdiği demeçte; Patrikhanenin yeni rolünün açıklanmaya çalışıldığı, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bush'un Doğu Avrupa ülkelerinde yer alan kiliselerle ilgilendiği, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin bu kiliselere yönelik dinamik bir rol oynayacağı beklentisini taşıdığı hususlarına değinildiği aktarılmıştır (Apoyevmatini, 1990).

Patrik Dimitrios Amerika Birleşik Devletleri seyahati kapsamında 10 Temmuz 1990 tarihinde Amerikan Kongre'sine konuk olmuş, Temsilciler Meclisi Başkanı George John Mitchell kendisini ağırlamıştır. Merasimin ilk konuşmasını Başpiskopos Yakovos yaparken, selamlama hitabını Temsilciler Meclisi ile Senato başkanları yapmışlardır. Dimitrios Kongre'de "Konstantinopol'ün Ekümenikal Patriği" makamıyla muhatap alınmıştır. Dimitrios'un Rumca dile getirdiği sözlerinde, Patrikhanenin Doğu Avrupa'da üstleneceği sorumluluğa vurgu yaptığı, "Doğu Avrupa önceki Hristiyanlık zamanlarına kavuşuyor ve Allah'ı karşısına alan yönetim başarısız olmuştur" ifadelerinin yer aldığı belirtilmiştir. Ruhani liderin ağırlanmasında aynı şekilde diğer ülke liderlerine uygulanan protokol benzeri Beyaz Saray çevresi, Amerikan ve "Konstantinopol'ün Ekümenikal Patriklik" sembolleri ile süslenmiştir. Ruhani liderin herhangi bir ülke lideri gibi protokol ile karşılanması vb. hususlar Türkiye'de bilhassa milliyetçi çevrelerde Vatikan benzeri bir yapılanmanın oluşturulduğu (Gökçen, 2014) kaygısını yaratmıştır. Yazar Süreyya Özyurtkan satırlarında; Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) çerçevesinde Amerikan Federal Devlet Modeli ile Ortadoğu Bölgesinin eyaletler şeklinde idare edileceği, başka bir söyleyiş ile Ortadoğu Birleşik Devletleri'nin teşekkül ettirileceği iddiasında olmuştur. Türkiye'nin dağılması ile meydana gelecek yapılanmada Patrikhaneye devlet statüsü verileceği, İstanbul'un ise dünya şehri konumuna getirileceği öngörüsünde bulunmuştur (Özyurtkan, 2005).

Dimitrios 12.07.1990'da Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George Bush ile bir araya gelmiştir. Bush tarafından kamuoyuna verilen demeçte, "Patriğin Dünya Ortodoks Rumları açısından dinî liderliğinin tartışmasız" olduğu düşüncesi yansıtılmıştır. Başkan Bush'un sözlerinin devamında Dimitrios'un, Soğuk Savaş döneminde Doğu Avrupa ülkelerinde kontrol altında tutulan Ortodoks toplulukların evrensel ufkun ve beklentisinin karşılığı olarak değerlendirildiği ifadeleri sıralanmıştır (Macar, 2003).

17 Temmuz 1990'da BM Genel Sekreteri Javier Perez de Cuellar ile Dimitrios arasında, Patrikhanenin Doğu Avrupa ülkelerindeki sorumluluğu hakkında bir görüş alışverişinde bulunulmuştur. Cuellar'ın sözcüsü François Giuliani, toplantının ardından felsefi ve dinî hususların da gündeme geldiğini aktarmıştır. Dimitrios'un ses getiren Amerika Birleşik Devletleri seyahatine Türkiye'den yöneltilen sitemlere karşılık, 13.07.1990 tarihinde Kadıköy Metropolitleri Bartholomeos ve diğer metropolitler basın mensuplarına demeç vermişlerdir. AA'nın "Türkiye karşıtı propagandaların yapıldığı Washington ziyareti" olarak gördüğü seyahate, Patriğin haberi olmadan dâhil edildiği iddiası gündeme gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Kongresi'nde Türkiye karşıtı Kongre mensuplarına ödül verildiği toplantıdan öncesinde bilgi sahibi olunmadığı, Dimitrios'un seyahatine ilişkin Türk gazetelerinde çıkan haber ve yorumlardan memnun olmadığı aktarılmıştır. Dimitrios'un Bush ile bir araya geldiğinde dile getirdiği metinde ise Türkiye'de eşit koşullarda yaşandığının ifade edildiği iddiasında olunmuştur. Bartholomeos, "Patrikhanenin Vatikan olmak istemediğini, Türk kanunları çerçevesinde dinî vazifesine devam edeceğini, bunun değişmesini veya Vatikan gibi yeni bir statüye kavuşmasının ne istendiğini ne düşünülüğünü ne teklif ettiklerini ne de onlara teklif edildiğini." sözlerine aktarmıştır.

ABD'deki kurultayda İstanbul Rumlarının sayısının azaltıldığı biçiminde yapılan yorumların konu edilmesine yönelik Bartholomeos; “Üç sene önce yüz yirmi bin olan nüfus bugün üç-dört bine düşmüş ve bu bir hakikattir” sözlerini söylemiştir. Değerlendirmesine özel üniversite projesinin 1971 senesinde sona erdirilmesi ile Heybeliada Ruhban Okulu'nun hizmetinin durdurulduğu, iki sene önce Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde ondan okulun yeniden kapılarını açmasını talep ettiklerini ve Özal'ın da konuya eğileceğini belirterek devam etmiştir (Anadolu Ajansı, 1990). Bartholomeos sonraki senelerde, kendisine atfedilen sakin ve kararlı bir karaktere sahip olduğu nitelendirmeleri ile tutarlı bir biçimde imkân bulduğu her fırsatta Patrikhane talep repertuarını tekrarlamıştır.

Ruhani lider Dimitrios'un Amerika Birleşik Devletleri seyahati sona ermeden, Washington'da gerçekleşen ve Başkan Bush'un yer aldığı Kilise-Halk Kongresi'nde dile getirdiği sözlere Rum lobisi tarafından büyük eleştiri okları yöneltmiştir. Dimitrios'un sözlerinde aktardığı cümlelerinin neden sarf edildiği hususuna eleştiri sahiplerince bir anlam verilememiştir.

“Ülkemiz Türkiye’de Büyük Atatürk’ün ülküsü olan ‘Yurtta Sulh Cihanda Sulh’ vecizesi daima geçerlidir ve etkinliğini sürdürmektedir. Biz Ortodokslar, Türkiye topraklarında kendimizi, dini vecibelerimizi yerine getirmede tamamen özgür hissetmekte ve Türkiye’nin asırlar boyu sürdürdüğü dine saygılı kurallar çerçevesinde inanç özgürlüğünden yararlanmaktayız. Türkiye birbiri ardına gelen ve geçen, çeşitli, çok sayıdaki kültürlerin, din ve inançların, dogmaların ve tarikatların, uyum ve barış içerisinde bir arada yürütüldüğü bir ülkedir.”

Yine New York'ta bir üniversitenin ONASİS Vakfı Helen Çalışmaları Merkez Müdürlüğünü yürüten Spiros Vrionis benzer bir yazıda düşüncelerini paylaşmıştır. Ayrıca New York'ta okuyucuları ile buluşan Broini gazetesi Dimitrios'un sözlerindeki ifadelerine yönelik, “Hoş Geldiniz Ama Özür Dilersiz” başlıklı yazısı ile tepki göstermiş, hayret verici olarak görülen diğer hususların altı çizilmiştir (Agon, 1990).

Anılan seyahat TBMM tutanaklarına şöyle geçmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Ali Bozer Meclis'te dile getirdiği sözlerinde şu biçimindeki ifadelerle rastlanılmıştır;

“Fener Rum Ortodoks Patriği Dimitrios, 2 ila 29 Temmuz 1990 tarihleri arasında, Kuzey ve Güney Amerika Başpiskoposu Yakovos'ın davetiyle Amerika Birleşik Devletleri'ne, cereyan tarzı Türk kamuoyunu rahatsız eden bir ziyaret yapmıştır. Bilindiği üzere, Patrikhane, bir Türk Kurumu olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kanunları uyarınca ve Anayasamızın himayesi altında işlevini sürdürmektedir. Patriğin diğer görevlerine, çalışmalarına, seyahatlerine ve kendi bünyelerindeki seçimlerine müdahale edilmemektedir. Ancak son yıllarda bazı dış çevrelerin, Patrikhanenin evrensel niteliğini vurgulamaya yönelik maksatlı faaliyetlerde buldukları müşahede edilmektedir. Aynı yaklaşımla, Patriğin; Amerika Birleşik Devletleri gezisinin de istismar edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Patrik Dimitrios'a, ülkemizin menfaatlerini baltalamaya çalışan Kıbrıs Rum ve Yunan lobilerinin amaçlarına alet olmaması gerektiği hatırlatılmıştır. Öte yandan Patriğin ziyaretinin, Amerika Birleşik Devletlerindeki bazı çevrelerce istismara teşebbüs olunmasından rahatsızlık duyduğu tarafımıza bizzat bildirilmiştir. Patrikhanenin statüsü, devletimizin temelini oluşturan Lozan Antlaşmasıyla ilgili tutanaklarda belirlenmiş olup, bu konunun istismarına matuf her türlü çaba, tarafımızdan ciddiyetle izlenmekte ve gerekli tedbirler alınmaktadır.” (TBMM Tutanak Dergisi, 1990).

4. PATRIKHANE BİNASI ÖNÜNDE OTURMA EYLEMİ

Dimitrios'un gerginliklerle dolu ABD ziyaretinin ardından onu yıpratıcı diğer siyasi olay Patrikhanenin çevresinde gerçekleştirilen oturma protestolarıdır. 25 Ağustos 1991 tarihinde Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneğini destekleyen fanatiklerce Batı Trakya'da müftü atanmasına karşılık Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinde düzenlenen eylemlerin doğru çözümlenmesinin yapılabilmesi için müftü ve cemaat seçimlerinin geçmişten günümüze tarihsel arka planının masaya yatırılmasının isabetli olacağı düşünülmektedir.

Yunanistan'ın Teselya'yı alması sonucunda 24 Mayıs 1881 tarihinde İstanbul Uluslararası Sözleşmesi imza altına alınmıştır (Oran, 1986). Bahse konu anlaşmanın 2 Temmuz 1881 tarihinde yürürlüğe girmesi, Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan Krallığı'nın onayını müteakip olmuştur (Oran, 1986). Ardından Yunanistan, 22 Haziran 1882 tarihinde Müslüman Toplumların Manevi Liderleri Hakkında 1038 sayılı Uygulama Kanunu'nu çıkartarak kendi mevzuatına aktarmıştır. Anılan hukuki düzenleme müftülük ve müftü kavramlarının kapsamı ortaya konulmuştur (Balkanlı, 2018). Yine Balkan savaşlarının ardından 1-14 Kasım 1913 tarihlerinde imza altına alınan, Yunanistan'ı azınlık hakları

açısından en çok sorumluluğu yükleyen Atina Antlaşması (Oran, 1986) ile gerek 1830 senesi gerekse 1881 senesi hükümleri tekrar kabul edilmiştir. Antlaşmanın 2'nci maddesi hükmü gereğince Yunanistan'ın tamamında geçerli sayılmıştır. Söz konusu Kanun'un öne çıkan maddeleri ise hutbelerde halifenin isminin anılmasının sürdürülmesi, İslâm cemaatinin kurulması, yönetilmesi, Başmüftünün görevlendirilme biçimi vb. hususlardır.

Başmüftünün görevlendirilmesinde takip edilecek kurallar şöyle tespit edilmiştir: İlk müftülerin kendi topluluğu arasındaki Müslüman üyelerce seçim yoluyla belirlenmesine karar kılınmıştır. Sonrasında seçimle belirlenen müftülerin oluşturacağı bir seçim kurulu ile Başmüftülük Kurumu için üç adayın seçilmesi ve son olarak da bu üç adaydan birisinin Yunan Kralı'nca Başmüftü olarak atanması şeklindedir. Başmüftü sorumluluklarını yerine getirirken geri kalan müftülerin üstünde konumlanmaktadır. Ayrıca fetva verme hakkını kullanacaktır. Yunanistan'da müftülük kurumunun işleyişinde gerek dinî gerekse yargılama yetkilerinin kullanılmasında hukuksal olarak özel ve kısmi özerk hüviyeti devam ettirilmektedir. Öncesinde kadıların mesuliyetleri kapsamında bulunan yetkilerin kimileri yapılan hukuki düzenlemelerle müftülere aktarılmıştır. Yunanistan yıllar geçtikçe daha fazla baskı kurmuş, önceden devletlerarası antlaşmalarla belirlenen Müslüman-Türklerin haklarını yok etmeye çalışmıştır. Antlaşmalar göz ardı edilerek Başmüftülük müessesesinin açılmasına ve Başmüftünün seçilmesine karşı durarak, müftülerin dinî ve hukukî kapsamda verdiği hükümlerin kontrol edilmesini, kadı sıfatıyla aldığı kararların içerik açısından kontrolünü ve temyizini olanaksız kılmıştır (Balkanlı, 2018).

Müslüman Din Görevlileri hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname (24.12.1990/182), 1920 sayılı Kanun ile 1991 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu KHK'nın 9'uncu hükmü ile müftülerin Yunan uyruklu Müslüman seçmenlerin oylarıyla seçilmelerini öngören 1920 tarihli ve 2345 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanması durdurulmuş, müftü atamaları 1913 tarihli Atina Antlaşması hükümlerine zıt olarak gerçekleştirilmiştir (Cin, 2007). Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği Genel Başkanı Tahsin Salihoğlu 23 Ocak 1991'de verdiği demeçte; yürürlükte olan müftü ve cemaat seçimlerine ilişkin 1920/2345 sayılı Kanun'un, Yunanistan'ın 182 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile iptal edilmesinin insan hakları bakımından önemli bir ihlali doğurduğunun altını çizmiştir (Batı Trakya'nın Sesi Haber Merkezi, 1991).

182 sayılı KHK ile Batı Trakya'daki müftü seçimlerinin yapılaş mekanizmaları tekrar düzenlenmiştir. Müftünün azınlık yetkililerinin de bulunduğu 12 kişiden müteşekkil bir kurul eliyle belirlenmesi, Müslüman-Türk azınlığın dinî liderlerini seçme hakkı olarak görülse de seçime son noktayı koyan Vali olduğu cihetle Yunan hükûmetinin atama uygulaması aynen korunmuştur. Bu bakımdan Batı Trakya'da yerleşik Türk-Müslüman azınlığı müftü seçim yetkisini, 1913 ve 1920 senelerinde elde edilmiş bir hak şeklinde değerlendirmiş ve müftü seçimlerini bu biçimde yapmayı sürdürmüşlerdir. Öte yandan Yunan yürütme organı tarafından belirlenen müftüleri, atayarak görevlendirmiştir (Sönmezoglu, 2000). 182 sayılı KHK'nın birinci maddesinde yer alan hüküm uyarınca Cumhurbaşkanlığının 20.08.1991 tarihinde yayımlanan Kararnamesi hükmü uyarınca Mehmet Emin Şinikoğlu'nun İskeçe Müftülüğüne ataması yapılmıştır (Cin, 2007). Atanan İskeçe Müftüsü, Türk azınlığın karşı çıkması göz ardı edilerek 22 Ağustos 1991'de kolluk kuvvetleri eşliğinde göreve başlaması sağlanmıştır. Diğer yandan İskeçe seçilmiş Müftüsü Mehmet Emin Ağa makamını boşaltmak istememiş, fakat yine kolluk kuvvetleri marifetiyle yerinden edilmekten kurtulamamıştır. Kolluk kuvvetleri 23 Ağustos gecesi oturma eyleminde bulunan Türk azınlığa mensup 36 kişiyi yaralayan ve kimi dükkân ve mağazalara zarar veren saldırganlara hiçbir şey yapmamıştır (Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 1995).

Aslında birkaç ay evvel Yunan Meclisinden kırk milletvekili siyasetçi Doğu kiliseleri seyahati çerçevesinde Ortodoks Patrikliğine ziyaret etmek için İstanbul'a gelmiştir. Dernek başkanı Salihoğlu bu geziyi gayri resmî olarak değerlendirmiştir. Bu nitelendirmenin yaşanacak olayların işaret fişeği olduğu açıktır. Salihoğlu, bu seyahatin Türkiye'de huzursuzluk oluşturmak amacıyla yapıldığını ileri sürmüştür. Bunun yerine İskeçe, Gümülcine ve Dedeağaç müftülerine gidilmesini önermiştir. Türk yetkililerince İstanbul'da kollanan Rum sivil toplum örgütlerine göre Batı Trakya'da bulunan Türk derneklerinin halinin vahim olduğunu ifade etmiştir. Dernek başkanının bu cümlelerine yönelik Yunan siyasetçi Anagnostopoulos, Mesimvrini gazetesine verdiği demeçte "*Bunlar aklın almayacağı konular*" diyerek küçük görmüş, politikacıların gezisinin politik maksat içermediğini öne sürmüştür (Mesimvrini, 1991).

AP'nin İstanbul mahreçli yazısında, Batı Trakya'dan gelen Dernek mensuplarından 100 kişi civarında destekçinin, Yunan hükûmetinin Batı Trakya'da bulunan bir yere müftü atamasına tepki göstermek

maksadıyla Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi kapısında eylem başlattıklarını kamuoyuna açıklamıştır. Protesto eden topluluğun Patrik'ten Yunan hükümetinin sergilediği bu tutum nedeniyle kınanmasını talep ettikleri, Patrik'le bir araya gelinceye değin protestoyu sürdürecekleri aktarılmıştır (Associated Press, 25.08.1991). Fener Rum Ortodoks Patrikhanesini Türk göstericilerin kuşatması karşısında Yunan Dışişleri Bakanı Andonis Samaras, Ankara nezdinde Türkiye'yi protesto etmiştir. Yunanistan'daki Türk Büyükelçiliğine nota verilmiş ve *"Türk göstericilerin kabul edilmez işgalini"* önlemek üzere bütün tedbirlerin alınması talep edilmiştir (Agence France Press, 1991).

Apoyevmatini gazetesine göre, Patrikhane önünde protesto gösterilerine katılan kişiler "İstanbul'daki holiganlar ve serseriler" şeklinde görülmüştür. Protestocuların amacının Türk Başkonsolos'un itimat ettiği bir kişinin İskeçe Müftüsü olarak görevlendirilmesi, Yunanistan'ın "kanunlar" dâhilinde yürüttüğü işlemlerden vazgeçmesi, Kıbrıs meselesinde gerçekleştirilecek çalışmanın Türkiye-Yunanistan arasında bir problem çıkartılarak yapılmasının önüne geçmek olduğu savunulmuştur. Ankara'nın "ekümenik Patriği" kendi rızası ile görevlendirdiğine vurgu yapılarak diğer ülkelerin müftü seçiminde uyguladığı süreç doğrultusunda Yunanistan'da da hükümetin müftüyü seçtiği belirtilmiştir. Benimsenen yolun Türkiye'yi uluslararası platformda "rezil" ettiği, zira Patriğe uluslararası sistemde devlet başkanı statüsünde muamele yapıldığı yansıtılmıştır. Patrikhanenin Ortodoks dünyasının merkezi olduğu, bu bakımdan kimi aşırı milliyetçiler tarafından kuşatılamayacağı konusundan bahsedilmiştir. 1955 senesinde Kıbrıs meselesinde Türk tarafının kendi argümanlarını kabul ettirmek maksadıyla Yunanistan'a "şantaj" yapmak istediğini; fakat 1991 senesi şartlarının 1955 senesinden farklı olduğu, nihayetinde Avrupa Topluluğu'na üye olmak isteyen Türkiye'nin bu idealinden biraz daha gerilediği satırları gazetenin haberinde kendine yer bulmuştur (Apoyevmatini, 1991).

Salihoğlu yapılan eylemin Batı Trakya'daki Müslüman-Türk toplumunun haklarına yapılan ihlalin önüne geçmek amacıyla olduğunu söylemiş, Patrikhaneye ilettiği mektupta ise, *"Amacımız sizi taciz etmek değil, problemimizde bize destek vermenizi ve dünya kamuoyunda Yunanistan hükümetinin bu davranışını kınamanızı diliyoruz"* sözlerine yer vermiştir (Balan, 1991).

Fileleftheros gazetesi, Anadolu Ajansına atıfta bulunarak protestocuların Dernek destekçileri olduğu, Batı Trakya'da seçilerek göreve gelen müftülerin yerine Yunan hükümetinin mevzuata aykırı biçimde kendi adayını atadığını, bu durumun da Müslüman-Türk topluluğunun haklarına karışma olarak değerlendirildiğinin altını çizmiştir. Öte yandan Batı Trakya'da Müslümanların sahibi olduğu işletmelerde vitrinlerin aşağıya indirilmesinde eyleme katılan Yorgos Spartilis ve Konstantinos Malamatakis adlı iki eylemcinin kolluk kuvvetleri tarafından alıkonulduğu, yaşanan diğer olaylarda on üç Müslümanın yaralandığı ve hastanede tedavi altına alındıkları hususları ifade edilmiştir (Fileleftheros, 1991).

Anadolu Ajansı, 27 Ağustos 1991 tarihinde "İskeçe: Müftü Tayinini ve Türklere Saldırıları Protesto Amacıyla Camiler On Beş Gün Kapalı Kalacak" başlıklı bir haber yayımlamıştır (Anadolu Ajansı, 1991). Türklere tarafından seçilen ve kolluk kuvvetlerinin zorlamasıyla makamından ayrılan İskeçe Müftüsü Mehmet Emin Ağa liderliğinde bir araya gelen Din Görevlileri Heyeti tarafından 11 Eylül'e kadar camilerde ezan okunmaması, namaz kılınmaması ile İskeçe'den üç vaizin Atina'ya giderek İslâm ülkeleri büyükelçilerine müftü tayini ve Türklere saldırılar hakkında bilgilendirme yapılması kararına varıldığı aktarılmıştır. Din Görevlileri Heyeti'nin benimsediği diğer bir görüşün ise İskeçe Bağımsız Milletvekili Ahmet Faikoğlu ile birlikte altı kişilik bir kurulun atanan müftü Mehmet Emin Şinikoğlu'na gitmesi ve ondan görevi bırakmasını talep edilmesi olduğu zikredilmiştir.

Haber metninde görevinden azledilen İskeçe Müftüsü Mehmet Emin Ağa'nın açlık grevinin 6'ncı gününe girdiği vurgulanmıştır. Bağımsız Milletvekili Ahmet Faikoğlu, Batı Trakya'da Türk azınlığın çoğalan problemlerinde, müftülüklerle ilgili meydana gelen kanlı olaylarda ve Fener Rum Ortodoks Patrikhanesindeki protestolarda siyasi ve manevi sorumluluğun olduğu belirtilmiştir. Yunanistan Başbakanı Konstantin Miçotakis, Yunanistan Dışişleri Bakanı Samaras, azınlıklar konusundan sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Virjinya Cuderu ve Gümülcine Metropolitisi Damaskinos'un bu sorumluluğun sahibi oldukları savlanmıştır. Diğer taraftan müftünün tayin yazısında imzası bulunan İskeçe'nin Yassören Nahiyesi Müdürü Nuri Kadri, Yunanistan Başbakanı Miçotakis'e bir mektup kaleme almıştır. Burada, İskeçe Valisi Yorgo Kavadoğlu tarafından müftü tayini sürecinde kendisinin aldatıldığını, okumasına bile fırsat tanınmadan yazıyı imzalamak durumunda kaldığı, bir oyunun kurbanı olduğu, hatasını kabullendiği ve yazıdan imzasını çektiğini ifade etmiştir. Yine seçilmiş müftü Mehmet Emin Ağa'nın azledilmesi ve yerine müftü ataması yapılmasını kınadığı, aynı yazıda imzası

bulunan Şinikova Nahiye Müdürü Niyazi Avcı'nın da aynı izahatla imzasını geri aldığı Anadolu Ajansının haberinde yer bulmuştur.

Apoyevmatini gazetesi aynı nüshasında yer ayırdığı iki ayrı yorumda, müftülükle ile Patrikhanenin bir alakasının olmadığı, eğer böyle bir durum varit ise bunu yalnız Patrikhaneyi tecrit edenlerin bileceği, bu kişilerin kendi kararı ile buraya gelmedikleri, 1955 senesi olaylarını hatırlatarak geçmiş zamanda bunun gibi cereyan eden olayların hafızalardan silinmediği öne sürülmüştür. Tekrar Rumların oturduğu semtlerin yakıldığı, dükkânların yağma edildiği zamanların henüz unutulmadığı hususları anımsatılmıştır. İstanbul'da dört yüz bin Türk vatandaşı Rum hayatını sürdürürken bugün dört bin Rum'un yaşadığı bilgisi kaydedilmiştir. Faikoğlu'nun izahatlarına ilişkin bu kişinin milletvekili olmaması gerektiği, savunmak için yemin ettiği anayasayı durmaksızın ihlal ettiği, eğer soyadı "Faikopoulos" olan bir Yunan Ortodoks siyasetçisi olsaydı bunları yapamayacağı ve bu milletvekilinin hep anti demokratik uygulamalardan söz ettiği, şayet dediği gibi olsaydı izahatlarını veremeyeceği, mecliste söz hakkı olamayacağı vb. konulara temas edilmiştir (Panayiotarea, 1991).

Elefterotipia gazetesi 27 Ağustos'ta yayımladığı nüshasında, Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği mensuplarının Patrikhane kapısında olmalarına rağmen Patrikhaneye giriş ve çıkışa müsaade ettikleri bilgisi yer almıştır. Salihoğlu'nun değişik bir yaklaşımla "*Hedefimiz Muhterem Ekümenik Patrik değil, olay çıkartmak istemiyoruz*" söyleminin altı çizilmiştir. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Murat Sungar'ın "*Çabaların yalnız olayları önlemeye ilişkin değil, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkı sağlaması gerektiği*" yönündeki sözleri aktarılmıştır (Abacı, 1991).

Türkiye-Yunanistan arasındaki sorunlar Lozan sonrasında da o denli kaotik bir yapıdadır ki aralarındaki savaşın bitmiş olmasına rağmen küçük bir tetiklenme ile tekrar savaş halini alması kaçınılmaz olabilirdi. Lozan Antlaşması'nı takiben gerçekleşen nüfus mübadelesi ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. Yüzyıllarca Türk ve Yunan toplumları Anadolu ve Yunanistan'da bir arada hayat sürmüş olmalarına rağmen milliyetçilik akımının uluslaşma süreçlerindeki iki ülke arasındaki dahli farklılıkların daha kalın çizilmesine neden olmuştur. Yunanistan'ın ulus devletleşme aşamasında birçok Türk göç etmek durumunda kalmıştır (Bozyel, 2021). Sevr'in yarattığı travmalara benzer mübadele dönemi izleri de kültürel hafızaya kod olarak işlenmiştir.

5. PATRİK DİMİTRİOS'UN 2 EKİM 1991'DE HAYATINI KAYBETMESİ

Patrik Dimitrios'un hayatının son dönemi ilkin Patrikhane ahşap hizmet binasının restorasyonu ve tekrar hizmet vermeye başlaması sebebiyle sorunsuz ilerlese de hem gerginliklerle dolu Amerika Birleşik Devletleri seyahati hem de Patrikhane binası kapısında gerçekleştirilen oturma eylemi sebebiyle epey meşakkatli geçmiştir. İlerlemiş yaşına rağmen bu denli yorucu ve sıkıntılı geçen günlerin Patriği derinden etkilediği malumdur. 77 yaşındaki ruhani lider Dimitrios kalp rahatsızlığı nedeniyle Amerikan Amiral Bristol Hastanesine kaldırılmıştır. Ta Nea gazetesi 3 Ekim günü Patriğin vefat ettiğini duyurmuş, Ortodoks dünyasının artık kalbinin atmadığı, yarattığı boşluğun doldurulmasının zor olduğu hususlarına vurgu yapılmıştır. Dimitrios'un 1987 senesinde "Kutsal Rota" kapsamında tüm Hristiyan ve Ortodoks kiliseleri gezdiği hatta Dünya Kiliseler Konseyi organizasyonuna katıldığı aktarılmıştır. Patriğe, Patrikhanenin kuşatılması, ekonomik problemler ve yeni Patriğin kimin olacağı hususlarında ortaya konulan iddiaların sıkıntı yarattığı iddiası öne sürülmüştür.

Milliyet gazetesi 4 Ekim 1991'de yayımladığı haberinde "Rum Ortodoks Patriği Öldü" başlığını kullanmıştır (Milliyet, 1991). Türk kanunlarına göre Rum azınlığın liderlerinden biri olarak kabul edilen, ancak Ortodoks dünyasında ekümenik Patrik sayılan Dimitrios Papadopulos'un (I. Dimitrios) götürüldüğü hastanede kalp yetmezliğinden 77 yaşında yaşamını yitirdiği ifade edilmiştir. "Dimitrios Kimdir?" alt başlığında; 1914 senesinde dünyaya geldiği, Galata'da bulunan Fransız Lisesini tamamladıktan sonra Heybeliada Ruhban Okulu'nda eğitimine devam ettiği, buradan Diyakoz unvanı ile mezun olduğu aktarılmıştır. 1942 senesinde Papaz makamına yükselen Dimitrios'un Urfa Metropolitliğinde kâtip ve vaiz olarak çalıştığı, akabinde Feriköy'e Diyakoz olarak gittiği, orada Papaz olarak çalışmaya devam ettiği, 1945-1950 seneleri arasında ise Tahran'daki az sayıdaki Ortodoks cemaatinde papazlık yaptığı, yeniden Feriköy'e döndüğü bilgileri zikredilmiştir. 1964 senesinde Piskopos olarak hem Kurtuluş hem de Yunanistan'da hizmet verdiği, 1972 senesinde Bozcada ve Gökçeada Piskoposu görevindeyken Athenagoras'ın hayata gözlerini yumması ile İstanbul Başpiskoposu ve Patriği seçildiği ifadeleri kronolojik olarak sıralanmıştır. Haberin devamındaki alt başlığı "Yaptıkları Tartışmalıydı" biçimindedir. Bu kısımda; Dimitrios'un göreve başladığında hemen Ortodoks kiliseleri arasındaki birliği tesis etmek amacıyla Cenevre'de üç kez konferans tertiplelediği bilgisi paylaşılmıştır. Ortodoks çevrelerin ekümenik Patrik olarak takdim ettiği Patriğin Türk

kanunlarınca yalnız Rum cemaatin ruhani lideri olduğu, Türkiye'deki dinî azınlıkların haklarını düzenleyen Lozan Antlaşması'nda Patrikhane ve Patriğin statüsü ile ilgili herhangi bir hükmün yer almadığı konularına temas edilmiştir. Akabinde yine Lozan'a göre Patrikhanenin Fener'de hizmetini sürdürebilmesi için Rum cemaati sayısının en az yirmi bin olması gerekirken mevcut durumda ancak üç bin Rum'un İstanbul'da yaşadığı, dört Metropolitliğin Dimitrios döneminde on yedi metropolitliğe çıkarıldığı hususlarına vurgu yapılmıştır. Vatikan benzeri bir statüyü kazanmaya çalıştığı suçlamasıyla karşılaşan Dimitrios'un dört yüz yıl sonra gerçekleşen Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği ziyareti ile Amerika ve Yunanistan'a yapılan geziler sebebiyle de eleştiri yağmuruna tutulmuştur. Dimitrios SSCB'ye giderken Yunanistan Başbakanı Papandreu tarafından kendine tahsis edilen bir uçağı tercih etmesi, Amerika Birleşik Devletleri seyahatinde Başkan Bush tarafından kabul edilmesi, Dimitrios'un çalıştığı dönem süresince ayrı bir devletmişçesine hareket etmesi, kanuni hakkı olmamasına rağmen nişanlar, madalyalar dağıtması, oysa Dimitrios'un Türk kanunları önünde Eyüp Kaymakamlığına bağlı bir din görevlisi olması gibi noktalar da Milliyet gazetesine yansıyan diğer eleştirilerdir (Milliyet, 1991).

6. ATINA'DA GÖREVLİ TÜRK DİPLOMATA YAPILAN SUİKAST (7 EKİM 1991)

Patrik Dimitrios'un ölümünün hemen sonrasında Yunanistan'da bir Türk görevlisine düzenlenen suikast ulusal ve uluslararası gündemde yerini almıştır. Cumhuriyet gazetesi "Atina Büyükelçiliği Basın Ataşesi Yardımcısı Çetin Görgü Şehit Edildi" başlıklı haberinde işine giden diplomat Çetin Görgü'nün 17 Kasım Örgütü tarafından yapılan bir suikasta kurban gittiğini haberine yansıtmıştır. 1963 senesi Manisa doğumlu Görgü'nün, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdiği ve 29 Kasım 1989 tarihinde Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'nde göreve başladığı belirtilmiştir. Aynı sene Atina Basın Ataşeliğine tayini çıktığı ve suikastın bir ay öncesinde evlendiği haberin devamında yer almıştır. 27 Ocak 1973'te Santa Barbara'da Başkonsolos Mehmet Baydar ile Konsolos Bahadır Demir'in öldürülmeleri ile başlayan suikastlarda yaşamını yitiren Türk diplomat, görevli ve yakınlarının sayısının otuz ikiye çıktığının altı önemle çizilmiştir (Berberakis, 1991).

Reuters, "Türkiye, Bir Görevlinin Öldürülmesinin Ardından Yunanistan'ı Husumet Yapmakla Suçladı" başlığı ile yayımladığı haberde, iki ülke arasındaki ilişkilerin Atina'da bir Türk ateşe yardımcısına düzenlenen suikastın ardından tekrar gergin hale geldiği, Ankara'nın Atina'yı husumete sebep olmakla itham ettiği, Türk Dışişleri Bakanlığında bir görevlinin büyük bir serzenişte bulunduğu (Sarioğlu, 1991).

Kathimerini gazetesi 10 Ekim 1991 tarihinde yayımladığı "Yunanistan'a Karşı Bir Provokasyon" başlıklı yazısında; "Kendi kendisini yaşantımızın savcısı kabul eden 17 Kasım adlı örgüt, emelleri konusunda ilk hatalarını yaptı" haberini manşete taşımıştır. Gazeteci ve milletvekili Pavlos Bakoyiannis'in öldürülmesinin ilk hata, Atina'daki Türk Basın Ateşesi Yardımcısına suikast düzenlenmesinin de ikinci hata olduğu tespitinde bulunulmuştur. Gazete, 17 Kasım'ın emelleri nedir? sorusunu sormuştur. 17 Kasım örgütünün yaptıkları sebebiyle kamuoyunu ile karşı karşıya kaldığına vurgu yapmıştır. 17 Kasım örgütü açıklamasının yine yapılanın izahatını veremediğini, artık çoğunluğun bu örgütü sol tandanslı bir örgüt şeklinde değerlendirmedeğini ve yalnız Yunan menfaatlerine zarar vererek davrandığına inanıldığını teyit ettiğinin aktarmıştır. Gazete ayrıca ateşe yardımcısı Görgü'nün Dimitrios'un cenaze merasiminin hemen öncesinde öldürülmesinin sadece Yunanistan'ın terörün inisiyatifine kalmış bir ülke olduğu ve özellikle komşu devletlerin diplomatik personelini dahi korumaktan aciz kaldığı intibamı oluşturacağını vurgulamıştır (Kosonas, 1991).

Aynı yöndeki diğer bir tepki 15 Ekim 1991 tarihinde yayımlanan Elefteros Tipos gazetesinde ve "17 Kasım'ın Katilleri Türk mü? İnterpol, Yunan Güvenlik Makamlarına Üç Teröristin Almanya'dan Atina'ya Geldiklerini Bildirmişti" başlıklı yazıda fark edilmektedir. Gazetenin 10 Ağustos ve 29 Eylül'de çıkan sayılarında Yunanistan'ın hedef alınacağı ve bazı terör eylemlerinin yapılacağı tahmininde buldukları, bu eylemlerin asıl maksadının Yunanistan'ın içten karıştırılarak, Kıbrıs meselesinde ve Türkiye ile ilişkilerde meydana gelen yakınlaşmanın bertaraf edilmesi olduğu kaydedilmiştir. Bu yüzden 17 Kasım Örgütü'nün "Türk teröristlerle" dayanışma içinde olduğu vurgulanmıştır (Zisis, 1991).

7. YAKOVOS'UN BEKLENEN ADAYLIĞI

Patrik Dimitrios'un yaşamının sona ermesi ile beraber, Kuzey ve Güney Amerika Ortodoks Kiliseleri Başpiskoposu Yakovos'un cenaze merasimine Amerika Birleşik Devletleri'ni temsilen üst düzey yetkililerin gelmelerinin, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ekümenikliğini destekleyeceğine olan inancı Ufuk Güldemir'in Washington mahreçli haberine konu olmuştur. Devamında ise Türk yetkililerin

Patriği yerel Rum cemaatin dinî lideri olarak gördüğü, fakat Rumların ise Patriği dünya Ortodokslarının evrensel lideri olarak kabul ettikleri yönündeki satırlar yayımlanmıştır. Yakovos'un çabalarının çok gündem olmayan diğer bir yönünün Patriklik mertebesine ulaşma dileği olduğu ileri sürülmüştür. Yakovos'a göre Ortodoks çevrelerde eşitler arasında birinci olarak görülen Patrikhanenin önemi daha da artmıştır. Yakın çevresi ile Patrik olmak arzusunu çekinmeden paylaşan Yakovos'un bu dileğine arasının sıcak olduğu Turgut Özal'ın menfi bakmayacağına olan umudu habere yansımıştır (Güldemir, 1991).

Diğer taraftan Cumhuriyet gazetesinin 9 Ekim 1991 tarihli nüshasında "Patrikliğe Aday Değilim" başlığı ile Leyla Tavşanoğlu tarafından verilen haberde Yakovos'un;

"Ben hiçbir zaman patrik olmak gibi bir isteğe kapılmadım. Patrik Dimitrios benim üstümdü, çok sevdiğim ve saydığım bir insandı. Onun cenazesi için, İstanbul'a, kendisine son kez saygılarımı sunmak ve son görevimi yapmak için geldim. Patrik olmam için ne bir şahıs ne de bir ülkenin hükümeti bana yaklaşmış, beni aday göstermiştir." dediği satırlara yansımıştır.

Yunan bir gazetecinin Yakovos'a, "Neden bunca zaman adaylığınız konusunda spekülasyon yapılmasına müsaade ettiniz" şeklinde yönelttiği soruya, kendisinin adaylığının gündeme getirildiği her ortamda hep hayır cevabını verdiğini, bu konuda belirsizlik oluşmasına izin vermediğini dile getirmiştir (Tavşanoğlu, 1991).

8. SONUÇ

Doğu Roma ve Osmanlı İmparatorluğu toplum hayatının dinî, hukuki ve siyasi figürü Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi parlak yaşamı ve gücü oranında istediği saygıyı görmüş, müntesiplerine kılavuzluk etmiş tarihî bir kurumdur. Türkiye'nin tapu senedi Lozan Antlaşması ile Patrikhanenin yetkileri daraltılmış ve sadece bu ülkedeki Rum Ortodoks cemaatin dinî işlemleri vazifesi ile mahdut bir hüviyete bürünmüştür. Mübadele sözleşmesinin Türkiye ve Yunanistan'daki bakiyesi Rum Ortodoks cemaati ile Batı Trakya Türk-Müslüman azınlığı, her iki ülkede geçmişe lehimlenen olaylarda en başta etkilenen aktörlerdir.

İster Türkiye'de yerleşik Rum Ortodoks cemaati ve Patrikhanenin talep repertuarı olsun, isterse Yunanistan'da Batı Trakya'da hayatlarını sürdüren Türk-Müslüman azınlığın talep repertuarı olsun her ikisinin de yöneltildiği muhatapları tarafından çok az karşılık gördüğü bilinen bir gerçekliktir. Her iki ülkede yerleşik bu dinî-etnik topluluklar sorunların çözülmesine ilişkin isteklerini yetkililere çeşitli vesilelerle aktarmalarına rağmen genellikle talep repertuarı sonuçsuz kalmaktadır. Ancak Patrikhane ahşap hizmet binasının onarılması aşamasında Turgut Özal'ın sağladığı katkı bağlamında kimi liderlerin geçmiş kültürel hafızadan olumsuz kodları çağırmadığı, olaya güncel reel politik çerçevesinden bakarak kendi riskini oluşturduğu ve uluslararası sistemde bu icraatı dezavantajlı konumundan avantaja dönüştürebildiği görülmektedir.

Fener Rum Ortodoks Patriği Dimitrios'un ABD ziyareti bir kez daha "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ekümenik karaktere sahip ulus aşan Ortodoks Hristiyan'lara da hizmet veren bir evrensel kilisedir" argümanı ile "Fener Rum Patrikhanesi, Rum Ortodoksların dinî ve ruhani işlerini kanunlara uygun olarak yürütmekle görevli, dinî bir Türk Kurumudur" söylemini karşı karşıya getirmiştir. Seyahatin başlangıç aşamasından sonlanmasına kadar geçen süreçte gündem olmayan veya tartışma konusu yapılmayan neredeyse bir noktası kalmamıştır. Türk yetkililerin bu ziyaretin değerlendirilmesine yönelik verdikleri beyanatlarda ulus devletin kurucu refleksi ile hareket ettikleri izlenimini edinmek mümkündür. Diğer taraftan ABD'deki Rum lobisinin Patrik Dimitrios'un konuşmalarına ilişkin yorum ve ifadelerinden Türkiye'ye dostane şekilde bakmadıkları intibayı uyandırdıkları kolayca müşahade edilmektedir. Patrik Dimitrios'un olanlardan birinci derecede etkilendiği ve yıprandığı ileri sürülebilir.

Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği destekçilerinin Batı Trakya'da müftü seçimi ve ataması konusuna ilişkin memnuniyetsizliğini Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinde başlattıkları oturma eylemi ile ortaya koyma çabası ses getirmiştir. Protesto, Patrik Dimitrios'u son yıllarında derinden etkileyen olaylardan biri olarak karşımıza çıkmıştır. Yaşanılanların maddi sonuçlarından çok manevi yıkımı olmuştur. Söz konusu olayın her iki ülkeye yansımadaki gelişim dinamikleri tarafların ne kadar kırılmalı bir zeminde konumlandıklarını, güvensizliklerini geçmişten taşıdıkları verili kültürün üzerine kolayca inşa ettiklerini bize göstermektedir.

Cumhuriyet sonrası azınlık cemaatlerinin yüz yüze kaldığı Mübadele Sözleşmesi, Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası, 1934 Trakya Olayları, Yirmi Kur'a İhtiyatlar Olayı, 1942 Varlık Vergisi, 6-7 Eylül

1955 Olayları, 1964 Sürgünü gibi tarihsel olaylar, tarafların birbirlerine karşı taşıdığı itimatsızlığın ne kadar vahim sonuçlara yol açabileceğinin işaretidir. Dimitrios'un patriklik döneminin sükûnetle geçen büyük bölümüne oranla son yıllarının hayli gergin geçtiği anlaşılmaktadır. Sonuçları bakımından çok ses getiren ABD yolculuğu ve Patrikhane binasının aşırı milliyetçi Türkler tarafından çevrilerek oturma eylemine konu edilmesi ulusal ve uluslararası arenada ziyadesiyle öne çıkmıştır. Meydana gelen politik gelişmelerin muhatapların güvenlik ve tehdit algıları üzerinde süratle etki oluşturduğu, kaygı ve güvensizliğin çok kolay inşa edildiği, bunların beslendiği izlerin de tarihsel geçmişteki kültürel hafızaya, Sevr benzeri travmalara uzandığı savunulabilir.

KAYNAKÇA

- ABACI, A. (1991, 27 Ağustos). Türkiye, Kuşatma ile Diyalog İçin Şantaj Yapıyor, *Elefterotipia*. BYEGM.
- AKGÖNÜL, S. (2005). *Le Patriarcat Grec Orthodoxe de l'Isolement à l'Internationalisation*. Paris: Maisonneuve & Larose.
- ARHONDONİS, D. (2006). *Bir Patrik Çocukken*. İstanbul: Bizim Deniz Yayınları.
- BALAN, A. (1991, 26 Ağustos). Rum Ortodoks Patrikhanesindeki Gösteri Sürüyor, *Associated Press (AP)*.
- BALAN, A. (1990, 30 Haziran). Ortodoks Patriği'nin ABD'ye Yapacağı Ziyaret, Türkiye'de Karışıklık Yaratıyor, *Associated Press (AP)*.
- BALKANLI, A. S. (2018). Lozan, Müftülük, Batı Trakya, *Sebülürreşad*, 1024.
- BENLİSOY, Y., MACAR, E. (1996). *Fener Patrikhanesi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- BERBERAKIS, S. (1991, 8 Ekim). Atina Büyükelçiliği Basın Ataşesi Yardımcısı Çetin Görgü Şehit Edildi, *Cumhuriyet*.
- BOZYEL, F. (2021). *Türk Dış Güvenlik Politikasında İngiltere 1939-1945*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- BTS HABER MERKEZİ. (1991, Ocak). Yunan Parlamentosu'ndan Kanunsuzluğa Onay, *Batı Trakya'nın Sesi*, 4(26).
- CİN, T. (2007). Batı Trakya'da Mevcut Müftülükler Sorununa İlişkin Yunanistan Danıştay Kararlarının Tahlili. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1).
- DALL, E. (1990, 5 Temmuz). Dimitrios, Washington'daki Ayasofya Kilisesinde Yapılan Dini Ayine Katıldı... Patriğin Türk Büyükelçisini Ziyareti, *Ethnos*.
- ERDAMAR, V. (1989, 15 Aralık). On Altıncı Yüzyıl Yunan Patrikhanesi'nin Yeniden İnşası Tamamlandı, *Associated Press (AP)*.
- GÖKÇEN, S. (2014). *Ortodoks Üçgeni Yunanistan, Patrikhane ve Pontus*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- GÜLDEMİR, U. (1991). *Yakovos Patrik Kulisinde, Patrik'in Cenaze Törenine Büyük İlgi*. Erişim adresi: <https://core.ac.uk/download/pdf/80960200.pdf>.
- İNCİ, S. (2007). *Dinler Tarihi Açısından Heybeliada Ruhban Okuluna Genel Bir Bakış*, Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- KOSONAS, A. (1991, 10 Ekim). Yunanistan'a Karşı Bir Provokasyon, *Kathimerini*.
- MACAR, E. (2003). *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞAHİN, M. S. (1999). *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ORAN, B. (1986). *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- ÖZYURTKAN, S. (2005). *Patrikhane Dosyası Başlangıçtan Günümüze*. İstanbul: Elif Kitabevi.
- PANAYIOTAREA, A. (1991, 27 Ağustos). Bu Filmi Daha Önce de Görmüştük, *Apoyevmatini*.
- SARIOĞLU, A. (1991, 7 Ekim). Türkiye, Bir Görevlinin Öldürülmesinin Ardından Yunanistan'ı Husumet Yapmakla Suçladı, *Reuters*.

- SÖNMEZOĞLU, F. (2000). *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler, Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- TAVŞANOĞLU, L. (1989, 27 Kasım). Fener Patrikhanesi'ne 2. Hayat, *Cumhuriyet*.
- TAVŞANOĞLU, L. (1991, 10 Ekim). Patrikliğe Aday Değilim, *Cumhuriyet*.
- ZISIS, V. (1991, 15 Ekim). 17 Kasım'ın Katilleri Türk mü? İnterpol, Yunan Güvenlik Makamlarına Üç Teröristin Almanya'dan Atina'ya Geldiklerini Bildirmişti, *Elefteros Tipos*.

Diğer Kaynaklar

- Agence France Press (AFP) (1991, 26 Ağustos). Yunanistan Türkiye'yi, Rum Patrikhanesinin İşgal Edilmesi Nedeniyle Tüm Önlemleri Almaya Davet Etti.
- Anadolu Ajansı (AA) (1990, 2 Temmuz). Fener Rum Patriği ABD'ye Gitti... Patrik Dimitrios: Gezimin Hiçbir Siyasi Tarafı Yok... Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan da Uyarı Almadım.
- Anadolu Ajansı (AA) (1990, 13 Temmuz). Fener Patrikhanesi'nden Savunma: "Haberimiz Olmadan Türkiye Aleyhtarı Siyasete Karıştırıldık".
- Anadolu Ajansı (AA). (1991, 27 Ağustos). İskeçe: Müftü Tayinini ve Türklere Saldırıları Protesto Amacıyla Camiler On Beş Gün Kapalı Kalacak.
- Apoyevmatini (1990, 6 Temmuz). Bush Patrikhane'nin Dinamik Bir Rol Üstlenmesini İstedi.
- Apoyevmatini (1991, 8 Ağustos). Korkunç Metotlar.
- Agon (1990, 21 Temmuz). Patrik'in Yanlış Adımı.
- Associated Press (AP) (1991, 25 Ağustos). Yunanistan'dan Gelen Etnik Türkler, Rum Ortodoks Patrikhanesinde Oturma Eylemine Başladılar.
- Fileleftheros (1991, 26 Ağustos). Türklerin Fener Patrikhanesi'ndeki Gösterileri.
- Mesimvrini (1991, 14 Haziran). Türkler Şimdi de Patriği Tehdit Ediyor.
- Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni [MHB] (1995)., Batı Trakya'da Müftülük Seçimlerine İlişkin Sorular 1-2.
- Milliyet (1991, 4 Ekim). Rum Ortodoks Patriği Öldü. s.16.
- Pontiki (1995). Yunanistan Kilisesi ile Patrikhane Arasındaki Anlaşmazlık.
- Reuters (1989, 17 Aralık). Rum Ortodoks Patrikhanesi 48 Yıl Aradan Sonra Bugün Yeniden Açıldı.
- TBMM Tutanak Dergisi (Ağustos 1990). Dönem XVIII, Toplantı 126, c. 46: 438. Erişim adresi: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c046/tbmm18046126.pdf>.